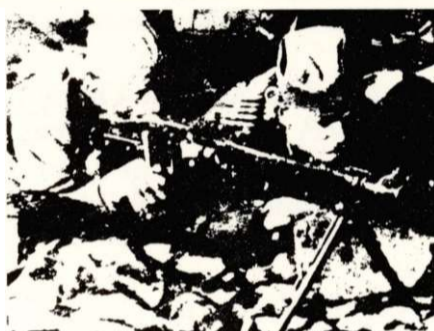

Na sremskom frontu i u završnoj ofanzivi do Zagreba i Trsta

Pokret pozadinskog ešalona Prve proleterske kod Rume, novembar 1944. godine.

U borbama oko Šidskih Banovaca od neprijatelja su zaplenjene velike količine oružja i municije. Borci Šestog bataljona s mitraljeskim odeljenjima, novembar 1944. godine.

Četa za vezu (formirana je aprila 1944. godine) Prve proleterske brigade, posle jednomesečne obuke u oslobođenom Beogradu stigla je na sremski front, novembar 1944 (desno).

Starešine Artiljerijske brigade Prve proleterske divizije na sremskom frontu, novembar 1944. godine.

Deo Četvrtog bataljona u Sremu, novembar 1944. godine (desno).

Stjepan Škrbina, Cvetko Belamarić, Ljubo Radojević, Nikica Luković, Jure To// i Ante Juračić na sremskom frontu, kraj novembra 1944. godine.

Deo Rudarske čete Četvrtog bataljona (desno) snimljen na Sremskom frontu, novembra 1944. godine.

I u jeku najžešćih borbi na sremskom frontu, na oslobođenoj teritoriji održavana je neposredna veza sa narodom. Na slici (gore) Zlatko Vajler govori u tek oslobođenom sremskom selu, novembar 1944. godine.

8. XII na položaju, mladi šestnaestogodišnji desetar izviđačke desetine Šestog bataljona, drug »Pino«, dobija naređenje da na svaki način dostavi pismo Štabu Brigade. Oko nas padaju neprijateljske granate i mine iz topova i bacača tako da je opasno promoliti glavu iz rovova, a kamoli proći preko prostora koji neprijatelj tuče.

»Pino« je bio kurir i znao je da se pismo mora dostaviti, čak i po cijenu života. On se povija na momenat, da bi što lakše iskočio iz rova, a potom, poput munje, pognutih leđa potrčao preko polja. Granate i mine samo zvrje i padaju čas lijevo, čas desno, ispred i pozadi njega. On se na sve to ne osvrće. Jedna jedina misao zaokuplja njegov mozak: »naređenje se mora izvršiti«. Odjednom, u neposrednoj njegovoj blizini pada bacačka mina. Pada i on. Pogođen na pet mjesta pokušava da se pridigne, ali u tome ne uspijeva. Pismo, koje je držao u ruci, nije ispuštao iz ruke. Drugovi su pritrčali i sklonili ga. Došavši k sebi, pogledom potraži pismo i ne vidjevši ga u ruci, slabim glasom uzviknu: Pismo, pismo, molim vas, drugovi, nađite ga, ostalo je vjerovatno tamo gdje sam ranjen pao.« Kasnije, pismo su našli - bilo je izbušeno i okrvavljeno. »Ah, sad mi je lakše, samo kad je ono u sigurnim rukama«, dodade naš »Pino«.

U našem šestom bataljonu imamo jednog Nijemca, omiljenog i poznatog Kelera Andersa. On je već stari borac. Došao je iz Srijema preko Save u našu

Po oslobođenju Beograda formiran je Sedmi bataljon koji je u svome sastavu imao topove i teške minobacače i jednu protivtenkovsku bateriju. Na slici gore: protivtenkovska baterija na sremskom frontu, spremna da zaposedne nove položaje, novembar 1944. Pred strojem su Zlatko Vajler, komandant Bataljona i Marko Janjić, komandir baterije. Dole (slevo) komesar Sveto Mišić i zamjenik komandira baterije Risto Kraljević sa borcima.

Bolnica u Rumi. Bolničko osoblje (naše i sovjetsko) i ranjenici. (Ratko Čanak kao ranjenik, u sredini, na slici levo.) Narod posećuje ranjenike (slika gore).

Stoja Uzelac iz sanitetske ekipe Četvrtog bataljona (dole) previja ranjenika na sremskom frontu, kraj novembra 1944. godine.

brigadu. Kada su Švabe zajedno sa ustašama vršile sva moguća nedjela, on, gledajući sve te zločine, nije mogao da podnese da i on bude jedan od ubica, okrenuo je svoje oružje protiv ogavnih fašističkih zvižeri u čijim redovima je do tada bio. Ubivši dva njemačka oficira, prebjegao je zajedno sa svojim »šarcem« partizanima. U početku u našim redovima bio je primljen kao rođeni Nijemac sa nepovjerenjem. Šesta i Sedma ofanziva pokazale su, da je naš Anders jedan od, rijetkih drugova: pouzdan i hrabar. Od kada je u Prvoj proleterskoj, stalno je bio mitraljezac i sa svojim junačkim podvizima i drugarstvom stekao je ljubav sviju drugova. Nekoliko puta bio je ranjavan, pohvaljivan i kao kruna svega toga njegova prsa danas krase Orden za hrabrost.

U posljednjim borbama na položaju kod sela Đeletovca ranjen je ponovno u ruku od komadića protukolske granate. Neće u sanitet. »Ja neću idem u sanitet, ta rana nije ništa. U moja noga ima još iz Sedma ofenziva dva parča gelera – pa ništa. A tamo ne znaš nikoga, neću idem tamo.« Zdravo puno lice razli mu se u smijeh. Eto takav je naš Anders.

U neposrednoj blizini I čete nalazi se neprijateljski protivkolski top, koji je maloprije pucao na nas sa obale Dunava. Nastala je borba u kojoj su uzeli učešća samo bombaši. Okršaj je bio strašan. Eksplozije naših i njihovih bombi kao da su se slile u jednu. Ali ipak naši bacaju daleko više bombi. Neprijatelj videći beznadežnu situaciju odmah minira top i pokušava da bježi. Jedan jedini je uspio u toj namjeri, dok su svi ostali, njih 15 na broju, ležali mrtvi pored topa.*

* Iz zbirke ratnih članaka Propagandnog odseka I proleterske brigade.

Maršal Tito i Gojko Nikoliš u obilasku ranjenika u Vojnoj bolnici u Beogradu, novembar 1944. godine.

Borbe u Sremu znatno su se razlikovale od svih ostalih koje je do tada vodila Brigada. Na slici (levo) štab Brigade u Adaševcima kod Šida decembra 1944. godine, u vreme kada je Brigada bila povučena iz prvih borbenih linija da se odmori i popuni novim borcima.

Mesecima su trajale teške borbe sa neprijateljem na sremskom frontu. Uprkos ratnim iskušenjima, u trenucima predaha optimizam na licima boraca Prvog bataljona (na gornjoj slici prvi sleva Vlado Batrićević).

Ulazak Prvog bataljona u selo Adaševci (levo), 19. decembar 1944. godine.

Komandir voda Drugog bataljona Vasilije Pavličić (dole) drži nastavu na sremskom frontu, decembar 1944. godine.

Po kiši i snijegu, kada je brigada u pokretu, kada se duga kolona ljudi, kola i konja valja, tamo negdje na kraju kolone primjećujemo neka kola natovarena cijevima i alatom. Čiča Dušan brižno se vrzma oko kola, obilazi ih pazi i nadgleda. A kada se stane, trči on po kućama, smješta i raspoređuje. Štala, magazin ili kakva prazna soba odmah se pretvara u radionicu. Čekići, kliješta, šipke, bor-mašine, druge male i velike alatke vade se iz sanduka, razmještaju. I otpočinje rad.

Ako dođem ujutro, u toku dana ili noći, neprekidno se tamo kod njih radi. Ljudi uzimaju onako na brzinu, stojeći, hranu i čovjek se, upravo pita, kada se ti ljudi odmaraju, kada idu na počinak. Nema tog oružja koje oni neće umjeti popraviti. Znaju satima raditi, natezati se u nedostatku alata, ali popravka će biti izvršena i oružje osposobljeno za uporabu. Neće naš Dušan da dozvoli da neki mitraljez, bacač ili mašina uslijed nekog kvarčića, zaboravi pjevati, i da se potuca negdje daleko, od nemila do nedraga. Ljut je on ako neko od drugova donese prljavo zarđalo oružje ili uslijed nepažnje oštećeno. Očinski prekorava i savjetuje. Kod njega naći ćete nešto slično knjizi u kojoj on uvijek ponešto brižno bilježi i sređuje. Bacite li pogled u nju, prelistavate li je, naći ćete datume, jedinice, imena, top, puška... i razne primjedbe. Vidim ga: kako broji, piše, pravi neke izvode, zainteresovan, pitam ga šta to radi, našto mi on pruža arak. Čitam:

Statistički pregled opravke oružja u brigadnoj radionici za posljednjih sedam dana (21-28. januara 1945. god.)

1. topova	2
2. teških mitraljeza	3
3. protivkolskih pušaka	1
4. bacača lakih	5
5. bacača srednjih	3
6. puškomitraljeza	16
7. strojnica	23
8. okvira za puškomitraljeze i strojnice	67
9. karabina sa i bez bajonete	37
10. pištolja raznih	3
11. očišćeno i pregledano oružja raznog iz batalj	200

31. I 1945.
Položaj

Majstor puškar
Dušan Marković

Inžinjerci Proe proleterske u Erdeviku, decembar 1944. godine.

Drugovi iz Štaba Proe proleterske divizije Vlado Šekić, Vaso Jovanović i Blažo Marković za vreme ručka na položaju (na slici gore). Grupa boraca Trećeg bataljona (dole) sleva: Štrumf Jožef, Zora Draško, Cebo Alija, Dobrila Jurković i Nikola Vukojević Nikica, na sremskom frontu, kraj 1944. godine.

Vladimir Vlado Kolonie, rođen 1916. godine, Brčeli, Bar; student; član KPJ od 1936. Stupio u NOB jula 1941. Ubijen aprila 1971. godine u Štokholmu kao ambasador SFRJ od ustaških terorista. Bio je general-major u rezervi, narodni heroj.

Neraskidiva veza s narodom: grupa meštama pred polazak na kopanje rovova; Srem, decembra 1944.

Radomir Raco Božović, rođen 1915. godine, Stijena, Podgorica-Titograd; činovnik; član KPJ od 1941. Stupio u NOB jula 1941. General-major u penziji. Narodni heroj.

U borbama oko Šida (desno) Ratko Čanak, Drago Stupar i Milutin Milašinović (štab Trećeg bataljona) i kuriri Štaba Bataljona (gore).

Neprijatelj se dobro utvrdio u Sremu: jedan razrušen bunker u borbama za oslobađanje Šida, 6. decembar 1944. godine (gore, levo). Cveće za borce Prve proleterske, decembar 1944. godine (gore, desno). Selo Ilanča u Sremu oslobođeno je 7. decembra 1944. godine. U oslobađanju toga, i mnogih, sremskih sela, učestvovali su i inženjerci (dole, levo) Prve proleterske brigade. Razmena iskustava: oficir Crvene armije u razgovoru s. borcima jednoga minobacačkog odeljenja (dole, desno) na položajima na sremskom frontu, decembar 1944. godine.

Predah uz vatru, negde u sremskim šumama, decembar 1944. Na slici (dole) sleva: Vuksan Pekanović, Vojo Abramović, Slavka Abramović, Miloš Žurić, Dušan Nikolić, Miloš Nikolić i Krsto Jelisavčić.

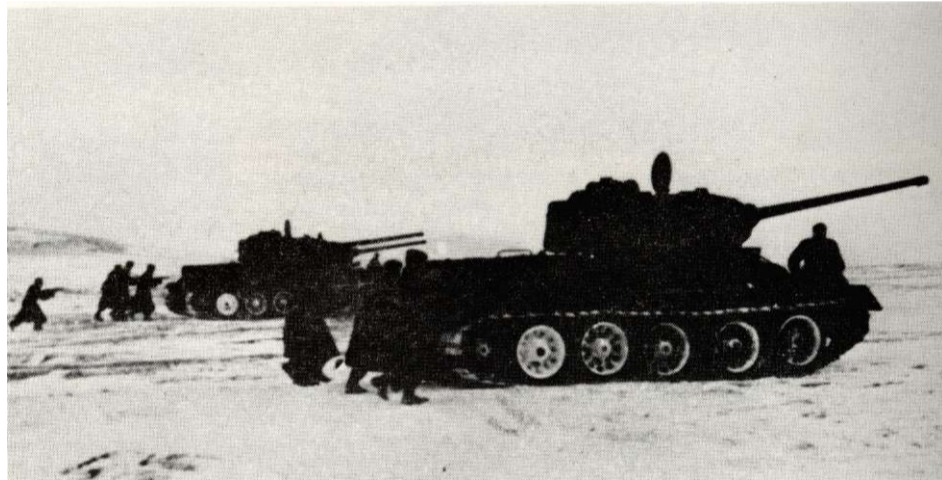

Četvrti bataljon Prve proleterske (gore) na maršu prema Šidu decembra 1944. godine. Na konju je komandant bataljona Miša Brezak Lala.

Četa za vezu Prve brigade (gore, desno) imala je velika iskušenja prilikom uspostavljanja i održavanja veze na brisanom prostoru sremskog fronta, decembar 1944.

Prvi bataljon Prve proleterske (desno) napada neprijatelja uz podršku tenkova u Sremu, 4. decembar 1944. godine.

Mitraljesko gnezdo Prve proleterske brigade na položajima (dole). Sremski front, decembar 1944. godine.

Mirfeo Novoinć, zamenik političkog komesara Prve proleterske divizije, čita uvodnik iz tek prispjele »Borbe« (levo).

Štab Četvrtog bataljona snimljen u Adaševcima 15. decembra 1944. godine. Na slici dole (slevo): Veljko Kaluđerović, Tripo Vučinić, Ivan Jurica Pepi, Mile Maksimović, Miša Brezak Lala i Jovan Čamilović Jovče na sremskom frontu.

Odeljenje protivavionskog diviziona Prve proleterske divizije (levo) spremno za dejstvo na položajima. Sremski front, decembar 1944. godine.

Prva četa Četvrtog bataljona (dole) posle vojne obuke u Adaševcima na sremskom frontu, 25. decembar 1944. godine.

Proslava trogodišnjice formiranja Brigade 22. decembra 1944. godine održana je u Adaševcima. Smotru jedinica (na slici levo, gore) izvršio je komandant Prvog proletarskog korpusa Peko Dapčević u pratnji Vasa Jovanovića, Komnena Žugića i ostalih starešina i gostiju. Istoga dana (slika desno, gore) smotra Prvog bataljona u selu Kukujevcima: Vojo Abramović (okrenut leđima), komandant Prvog bataljona, predaje raport Jagošu Žariću, komandantu Brigade. Iza njih je Komnen Žugić, zamenik političkog komesara Brigade. Levo: Stanojka Zelen i Jagoš Žarić igraju crnogorsko oro. Muzičko odeljenje Proleterske (na slici dole) na čelu jedinica.

Na Novu godinu 1. januara 1945 Prva proleterska prelazi prugu Beograd-Zagreb, neposredno pre prelaska Bosuta.

Mirko Novovic, Ljubivoje Pajević i oficir Crvene armije (gore) obilaze položaje Artiljerijske brigade Prve proleterske divizije na sremskom frontu kod Šidskih Banovaca.

I u jeku najžešćih borbi na sremskom frontu intenzivno su obučavani novi borci. Odeljenje artiljeraca (levo) obučava se na oruđima teških bacača.

Savo Mašković, rođen 1914, Osredci, Morača, Kolašin; činovnik; član KPJ od 1940. Stupio u NOB jula 1941. Poginuo 4. decembra 1944. kod Šida u Sremu kao komandant Osme crnogorske NOU brigade. Narodni heroj.

Među borcima Prve proleterske, koji su iz oslobođenog Beograda krenuli na sremski front, bilo je i - pionira mlađih od 14 godina (slika dole).

Kuriri - pioniri, provlačeći se između borbenih linija, a često i kroz neprijateljske redove, bili su stalna meta neprijateljskih strelaca. Na fotografiji (gore) ranjeni kuriri na oporavku i lečenju blizu Barija u Italiji.

Evakuacija ranjenika sa sremskog fronta (dole).

Vrhovni komandant maršal Tito na sremskom frontu. Na slikama: Tito se zadržao u razgovoru sa rukovodiocima Prve proleterske (levo, gore). Maršal Tito obilazi položaje (desno, gore) sa Pekom Dapčevićem, komandantom Prve armije, Vašom Jovanovićem, komandantom Prve divizije, Savom Drljevićem, načelnikom Štaba Prve armije (na slici zdesna ulevo).

uče, 16. januara, brigadu je obišao Vrhovni komandant drug Tito. Razgledao je položaje, silazio u rovove, razgovarao s borcima i starješinama, interesovao se za stanje ishrane opreme, obuke... Rekao je da nam predstoje još teške borbe, ali da nas neće ništa zadržati na našem putu ka Zagrebu.

Miso Leković
(Iz ratnog dnevnika)

Tito, u rovovima Prve proleterske brigade (na slici desno). Iza Tita: Peko Dapčević, Aleksandar Ranković, Mijalko Todorović.

Dejstvo naše artiljerije po neprijateljskim položajima na sremskom frontu, januar 1945. godine.

16. januar 1945. Drug Tito je obišao naše položaje.

17. januar 1945. Posmatram četu u kojoj je sve manje starih drugova. Sve je manje drugova iz Bosne, Dalmacije, Crne Gore, iz Srbije, sve manje je omladinaca iz Kragujevca, iz Slavonije...

»

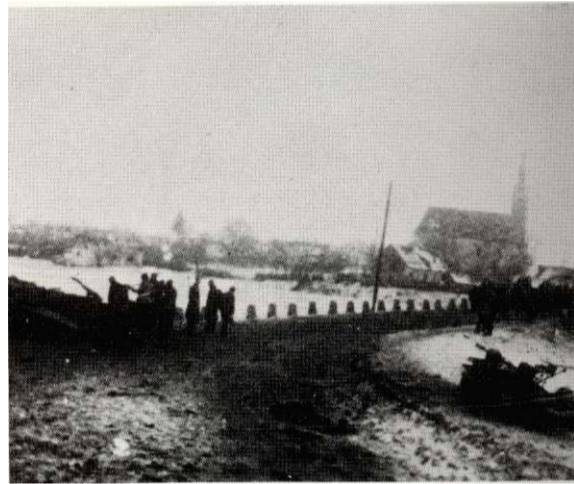
17. januar 1945. Njemačka je vojska na čitavom frontu prešla u ofanzivu. Koncentrirali su nekoliko divizija pješadije, tenkova i artiljerije. Priprema se žestoka vatra artiljerije uz podršku avijacije. Tek oslobođeni Beograd nalazi se na nešto više od 100 kilometara iza nas. Tokom čitavog dana neprijatelj je napadao na Prvu proletersku. Na našem desnom krilu nastao je pakao. Neprijateljski tenkovi su prodrli sve do Tovarnika u kojem su uništili bolnicu. Zaobilazimo Tovarnik i povlačimo se da bismo zauzeli položaje na frontalnom dijelu napada. Njemački tenkovi već su na putu prema nama...

Ujutro rano, raspoređujemo se ispred Šida. Vojnici u bijelim mantilima idu uz tenkove. Borba. Potisnuti smo. Jedva držimo kuće ispred sela. Povlačimo se. Čuje se vikanje: Ne odstupaj!« Nikica koji je na konju obrće se: »Zaustavite ih na mostu!« U ruci sam imao jednu protivtenkovsku granatu. Naši topovi su zaglavili na mostu. Zakrčili su ga. Iza Šida put je bio također zakrčen od kola, topova, konja, komora. Nijemci su i dalje pucali bez prestanka. Borci su jedva uspijevali hodati po snijegu do koljena. Pucali smo, bacali bombe na tenkove, međutim, morali smo se povlačiti, od kuće do kuće. Kako je drugačiji ovaj prizor od onoga prije kratkog vremena!? Sve je prazno, ledeno, pušto, smrznuto...

Prvi neprijateljski tenkovi ulazili su u Šid. Pošto su oko mjesta minska polja, svi

Titov lik napravljen od zrna kukuruza u rovovima kod Tovarnika (levo). Selo Nijemci na Bosutu u Sremu, početkom januara 1945. godine: delovi Prve proleterske brigade pored uništenih nemačkih oruđa, PA topa (»flak«) i ostataka oklopnog automobila (desno, gore).

Januar 1945. godine: bolničari ukazuju prvu pomoć umirućem komandiru 3. čete Šestog bataljona Junusu Čordiću. Na slici: Lepa Jakšić, Dinka Prodan, referent saniteta i Ankica Smajo (sleva) i drugovi koji su svog komandira izneli sa položaja.

se povlačimo glavnom cestom. Na cesti je sve izmiješano. Umorni, oznojeni lijekali smo po kućama i dočekali jutro. U kontranapadu ponovno zauzimamo Šid i krećemo prema Tovarniku. Odbijamo neprijateljski protivnapad. U Tovarniku još gore vatre. Između dva tornja katoličke i pravoslavne crkve skoro je sve ravno, osim male uzvisine na kojoj se nalazi groblje. Polja su bijela a na njima je ostao neubrani kukuruz. Poneka mala šumica ili salaš prekidaju neumorni ravničarski horizont. Šid, napušten, prazan s porušenim i nagorjelim kućama. Kroz njegove prazne ulice prolazi poneki ranjenik. Neke žene su došle da na brzinu pokupe ono što je preostalo od njihovih stvari... Svakome se žuri. Izgleda kao da se nešto opet mora desiti, jer tamo, širom fronta, topovi i mitraljezi ne prestaju da pucaju. Zemlja je zamrznuta... Zima je jaka, bez sunca, zima je gadna s dosadnom maglom koja guši... Još uvijek gori kamion, puši se tenk, vatre osvjetljavaju bunkere. Grad ih je pun. U centru, na raskršću kuće prazne... vrata razbijena... svuda razbacani papiri, spisi, fotografije, polupane boce po radnjama...

Sremski front, početak 1945: stanovništvo srdačno dočekuje i ispraća svoje oslobodioce (gore). Ispitivanje nemačkog zarobljenika (dole).

Četa Petog šumadijskog bataljona (koji je ponovo formiran u oslobođenom Beogradu) u maršu kroz Šidske Banovce u Sremu (dole) 10. januara 1945. godine.

21. januar 1945. Na beskrajnom bijelom prostoru stojeći u snijegu održali smo sa-

U toku teških i iscrpljujućih borbi na sremskom frontu smenjivale su se zamorene i proređene jedinice sa svežim snagama. Gore: kolona Prve proleterske brigade u toku prebacivanja iz prvih borbenih linija, snimljena kod Tovarnika, 10. februar 1945. godine. Treći kragujevački bataljon u pokretu kod Šida (desno, gore). Deo Petog bataljona posle zauzimanja sela Kukujevci sa žiteljima sela (desno).

stanak Bataljonskog komiteta SKOJ-a:

Skojevska organizacija nije odgovorila u borbi kod Šida.

Zaključak: Neprijatelj može proći samo preko naših mrtvih tijela. Gubici: 80%.

25. januar 1945. Prelazimo preko dva reda rovova, preko postavljenih baterija, protivkolskih topova, ukopanih bacača, sve na 100 metara iza prve linije.

Kad netko pomoli glavu, bacači i topovi prekopavaju zemlju. U rovovima stojimo, a odmaramo se oslonjeni tijelom na j dnu stranu rova. Poneki borac je bos. Netko ima šinjel, netko ga nema. Netko nema ni bluže. Neoprani, neobrijani, ruku drhtavih od zime, usana popucanih... Komandir i komesar stalno obilaze. Zauzstavljaju se sad kod jednoga, sad kod drugoga, objašnjavaju, uvjeravaju i tješe. Svi živimo samo jednim životom.

Suha hrana ujutro i navečer. Te noći mjesec je sijao iza tankih oblaka. Kurir je dotrčao donijevši naređenje za akciju. Došao je i štab bataljona. Priprema je kratka. Spremaju se ručne bombe, dijeli se municija. Duboko u noć izlazimo iz rovova. Neprijatelj je otvorio vatru na oko 60 metara. Ponovo se čuje glas: »Juriš! Ura!« Netko padne, netko uspije »preletjeti«, netko trči desetak metara pa stane, diže

Odmah iza borbenih linija, u predahu je za borce izvođen bogat kulturno-zabavni program, recitali, priredbe i pozorišne predstave. Na slici je kulturna ekipa Prve proleterske divizije na sremskom frontu, februar 1945. godine.

se, ponovo trči. Samo nekolicina nas uskače u njemačke rovove.

Iza ove linije nalazi se druga neprijateljska linija. Grupa u bijelo obučenih Nijemaca vrši protunapad. Naš mitraljezac odgovara s ručnih šest bombi. Međutim, nekoliko Nijemaca već je uskočilo u rov. Komandir Nikola Marković ubija dvojicu, dok ga treći ranjava. Komesar Vojo uspijeva uništiti jednu cijelu grupu koja se približila komandi Bataljona. Nijemci se povlače. Pa opet juriš i protivnapad na početni položaj. Kad smo ponovo krenuli da zauzmemo rovove, komandant Brigade sakupio je prištapsko osoblje i poslao ih s nama u borbu. Četa je desetkovana - bilo je svega 12 drugova sposobnih za borbu. Na tom mjestu front se zaustavio.

25. januar – rovovi pred Tovarnikom. Lica su nam garava a odjeća pocijepana.

£

26. januar 1945 - Šid. Bataljonski sastanak biroa KP:

1. Pitanje popunjavanja upražnjenih mjesta... 80% gubitaka. Komandir Druge čete Dorđe.

Zamjenik Aco.

Komandir Treće čete Mićo.

Komesar Četvrte čete Mršić.

Prva četa Miodrag.

Važno je učvrstiti kadrove da bi se mogla savladati dopuna. U zadnjim borbama bilo je nedostataka: ne smijemo se kolebati, jer se time gubi više boraca.

ft

27. januar 1945. Sastanak Brigadnog komiteta SKOJ-a:

1. Stanje organizacije

2. Omasovljenje organizacije

Zaključak: da se svi omladinci prime u SKOJ, jer kad su mogli po dva dana da neprekidno jurišaju u neprijateljske rovove, zaslužuju da budu primljeni u SKOJ.

ft

27. januar 1945 - Šid. Sastanak Bataljanskog komiteta KP:

Stanje organizacije: poginulo 12 komunista, ranjenih 21, na licu mjesta 43.

ft

30. januar 1945. Sastanak Bataljanskog komiteta SKOJ-a:

Stanje boraca: nedostaje 15 cipela, 20 kaputa.

Fanelli Mauricio-Mario
(Iz dnevnika)

Stanovnici sela Erdevika (gore) koji su pomagali minerima Inženjerijske čete transportirati izvađene protiv-pešadijske mine do mesta njihovog uništenja.

Mineri Inženjerijske čete (levo) pipalicama pretražuju minirano polje i otkrivaju mine na salašu kod Erdevika, februar 1945. godine.

Omladinke iz Šarengrada (dole) pripremaju hranu za borce Brigade, mart 1945. godine.

Borci Inženjerijske čete kopaju rovove na privremenim položajima kod Erdevika, februar-mart 1945. godine. U prvom planu (na slici gore) sleva: Sreten Panajotović, Serjoža, Vojislav Antonijević, Ratko Luković i Sulejman Kikić.

Desno: Dušanka Vrbica, Rako Duletić, Rada Cvetković, Milica Leković-Pavičević, Milo Leković i Dobrila Vajler-Jurković u Iloku, mart 1945. godine.

Puškarska radionica Prve proleterske u selu Kukujevcima (dole). Na fotografiji: Mesina Bustaki, Dean Popović i Dušan Čirić.

Drug Obradović, iz I čete, i jedan Nemačac na brzometnom »šarcu«, susreli su se oči u oči u jednoj žestokoj borbi. Rastojanje između njih nije bilo više od 7-8 metara. Bilo je pitanje ko će koga prije ugrabiti. Brzina je trebala da odluči. Obradović je nanišanio brzo - precizno. Strojnica u njegovoj ruci kratko je zaštek-tala. Nemčev šlem odleteo je sa glave, a dva metka su mu se sručila u čelo. Nemačac je pao kao pokošen. Obradović je odmah uskočio u rov i okrenuo »šarac« na neke Nemce koji su bežali niz obalu Dunava. Nastavio je borbu sa dve nemačke strojnice i zaplijenjenim mitraljezom.

Kada su partizani prodrli u Srbiju i Kavgusta prošle godine prelazili Zlatibor, mali Pavle Panić, 12-godišnji mališan iz sela Kremne, utekao je od svojih roditelja i stupio u III bataljon I proleterske brigade. Njegov otac dugo ga je tražio dok najzad nije doznao u kojoj se jedinici nalazi njegov sin. Tada je uputio Ministarstvu narodne odbrane molbu da se maloletni Pavle vrati kući. Molba mu je odmah uvažena, i pre neki dan, u štab naše brigade, stiglo je rešenje o tome. Međutim, očev trud je bio uzaludan. Mali Pavle je ponosno odbio da napusti svoju brigadu. Evo njegove izjave:

»Danas mi je u Štabu Prve proleterske brigade saopšteno rešenje Ministarstva narodne odbrane MOB. Br. 998 od 27. marta 1945. g., kojim se na molbu mog oca Panić Sretena, zemljoradnika iz sela Kremne, oslobađam vojne obaveze, otpuštam kući, jer sam dete od 13 godina.

Kako mene niko nije prisilno doveo u našu vojsku, nego sam u istu dobrovoljno stupio, to hoću i dalje da ostanem u vojsci dobrovoljno sve dok i poslednji neprijateljski vojnik ne bude proteran iz naše otadžbine.

Moja brigada je moja rodna kuća, jer sam u njoj našao i braću i sestre iz svih krajeva naše domovine. Naša međusobna ljubav je velika, a moja ljubav koju gajim prema otadžbini, ne dozvoljava mi da napustim moje drugove. Mojim milim roditeljima vratiću se tek onda, kada budu uništeni i poslednji naši neprijatelji i narodne izdajice, i kada moji roditelji ne budu više morali strahovati od bradatih dželata Draže Mihailovića.

U Prvoj proleterskoj brigadi nalaze se drugovi - moji vršnjaci - iz Dalmacije, koji se nalaze u borbenim redovima dve, pa čak i tri godine. Pa kada su oni mogli čak iz Dalmacije doći u Srbiju i učestvovati u oslobodjenju moje uže domovine, onda ću ja da dam sve od sebe kako bih učestvovao u oslobodjenju njihove uže do-

movine i doći u Hrvatsko primorje, - Sušak, pa i u našu porobljenu Istru.

Šaljem mome ocu sliku u kojoj sam ja s mojim drugovima vršnjacima i starijim drugovima - učiteljima, koji ne žale truda da od nas stvore verne sinove našeg naroda i dragog Maršala Tita.

Ja više nemam šta da izjavljujem, osim još da dodam:

*Smrt fašizmu - sloboda narodu!**

(Iz zbirke ratnih članaka Propagandnog odseka I proleterske brigade.)

Ljubo Radojević, politički komesar 3. čete, poginuo kod Pleternice, Veljko Kaluđerović, pomoćnik političkog komesara bataljona i Lazar Vujičić, politički komesar Prateće čete Četvrtog bataljona u Kukujevcima, 5. mart 1945. godine (sleva).

Posle reorganizacije od 5. marta 1945. godine Treći bataljon se i popunio novim borcima; tek pristiglim drugovima (gore) govori Veljko Kaluđerović, pomoćnik političkog komesara i Dragoljub Tasić, politički komesar Trećeg bataljona (9. mart 1945. godine u Kukujevcima). Od Petog i Šestog formiran je Treći bataljon. Na slici (dole) deo artiljerijskog naoružanja novog bataljona na tehničkoj smotri.

Februar i deo marta su protekli u odmoru u Kukujevcima. No nije to bio pravi odmor. Bataljoni i čete su gotovo preko cijelog dana bili napolju na snijegu i vjetru, izvodeći obuku. Trebalo je nove borce, koji su pristizali iz pozadine, obučiti, jer se svaki dan očekivao izlazak na položaj. A uveče su »stupali u akciju« politički komesari, partijske ćelije, aktivni Skoja, kulturno-prosvjetni odbori, horovi, čitalačke grupe, analfabetski tečajevi, sanitetski referenti. Vođena je borba na svim frontovima: protiv nepismenosti i vašiju, protiv neznanja i svih ljudskih slabosti. I sve kroz takmičenja: koja će četa izdati bolje zidne novine, pobijediti u brzini rasklapanja i sklapanja automatskih

oružja, dati ljepšu priredbu, opismeniti više drugova, napisati više pisama organizacijama u pozadini, razviti veće drugarstvo...

Osmi mart 1945. godine. Danas je hiljadu sto sedamdeset treći dan života 1. proleterske brigade. Danas njeni bataljoni – Lovčenski, Crnogorski, Kragujevački, Kraljevački, Šumadijski i Beogradski - gube svoja imena po kojima su se proslavili širom zemlje. Danas se vrši reorganizacija, preformiranje brigade. Spajaju se bataljoni: oba crnogorska u 1. bataljon, Kragujevački i Šumadijski u 2, a Kraljevački i Beogradski u 3. Od danas će brigada imati tri bataljona, koji će se nazivati rednim brojevima. A bataljonske zastave, koje su primljene iz ruku druga Tita u Foči i koje su se tri pune godine vijorile u jurišima proletera u Bosni, Crnoj Gori, Hercegovini, Dalmaciji, Sandžaku i Srbiji, biće posiate u muzejske vitrine...

Stoje bataljoni na poljani, kao nekad u Rudomu. Ali sada u stroju ima više boraca, i mnogo više pušaka, puškomitraljeza, mitraljeza, minobacača. Ima i topova... Ali zato vrlo malo onih koji su stajali u njenom prvom stroju. I čovjeka obuzme neka sjeta pri pomisli kako se i koliko promijenilo lice 1. proleterske. Ali sjetu odmah potisne ponos pri pomisli da u redovima njenih novih boraca živi i dalje duh 1. proleterske...

Sedamnaestog marta brigada je krenula na nove položaje kod Šarengrada, na obali Dunava...

Dvanaesti april 1945. godine. Jutros su probijen sremski front. Jutros su borci 1. proleterske brigade izašli iz rovova iznad Šarengrada i poletjeli ka neprijatelju. Artillerija im je olakšala juriš, stvorivši kroz minska polja i žičane prepreke prolaze kroz koje su borci jurnuli. Nebom su letjeli avioni, tukući negdje u pozadinu neprijatelja.

Sve je krenulo naprijed. Čini mi se da komandiri i komandanti ne uspijevaju da drže sve u svojim rukama. Sve ide naprijed, preskače rovove, obilazi usamljene tačke iz kojih neka okružena ili ostavljena grupa neprijatelja pruža otpor, ne obazire se na zarobljenike, žuri, hita nekud dalje uz obalu Dunava.

Umorni, zadihani, prašnjavi, stigli su borci 1. proleterske iste večeri u Vukovar, napustivši Srijem, u kome su za četiri i po mjeseca dali više žrtava nego za prethodne tri godine.

Danas je završeno jedno poglavlje u životu 1. proleterske. Danas su njeni bataljoni izašli iz rovova u kojima su proveli toliko teških dana i krenuli zazelenjenim ravnicama i brežuljcima Slavonije ka Zagrebu i Ljubljani, ka pobjedi i slobodi.

Mišo Leković

Bataljoni Brigade borili su se pod svojim zastavama dobijenim 1942. godine sve do reorganizovanja Brigade 5. marta 1945. godine. Umesto sedam formirana su tri bataljona. Na fotografijama se vide trenuci sa proslave Brigade 1. aprila 1945. godine: dolazak delegata i komandnog kadra, svečani stroj jedinica, trenuci pred dodeljivanjem novih bataljonskih zastava.

Brigada je u Adaševcima ostala do 17. marta 1945. godine. Dan kasnije krenula je u pravcu Šarengrada i sela Sota da zameni Petu kozaračku brigadu. Na slici (levo, gore): Treći bataljon u maršu na nove položaje. Vojo Abramović, komandant Brigade i Božidar Ševo, zamenik političkog komesara Brigade, preko radiostanice slušaju vesti sa ratišta (slika desno, gore). Trenuci predaha (dole).

Izviđačka četa Prve proleterske brigade (formirana 5. marta 1945) u okolini Šarengrada; april 1945. godine.

Probijen je sremski front: Vaso Jovanović, komandant Prve proleterske divizije sa Blažom Markovićem, načelnikom Štaba Divizije, na položajima iznad Šarengrada, neposredno posle proboja (levo). Vaso Jovanović na osmatračnici, posle proboja (desno). Borci Brigade (dole) prolaze kroz selo Mohovo posle proboja sremskog fronta; 12. aprila 1945. godine.

Dejstva baterija Prve proleterske brigade u borbi za Pleternicu u Slavoniji, aprila 1945. godine, jednoj od najtežih i najžešćih borbi koje je Brigada do tada vodila uz velike gubitke u mrtvim i ranjenim borcima (gore).

Neprijatelj je razbijen: bataljoni Prve proleterske probili su front kod Mohova, 12. aprila 1945. godine. Na fotografiji (gore) uništena neprijateljska motorizovana kolona na putu Šaregrad-Mohovo. Posle proboja sremskog fronta Brigada prolazi kroz selo Mohovo (dole) pored leševa neprijateljskih vojnika.

Dan polaska u našu posljednju ofanzivu, 12. aprila, Bataljon je dočekaio potpuno spreman. U zoru je na našim položajima bilo mirno; mirovao je i neprijatelj. Nešto prije 5 časova počeo naša snažna artiljerijska priprema. Trajala je oko petnaest minuta. U našim rovovima - tišina pred juriš. Svaki borac i rukovodilac je na svom mjestu, pripreme su već ranije izvršene. Na određeni znak, čitav Bataljon iskače iz rovova i naglo prilazi neprijateljevim položajima. Od njega nas dijele samo spiralni koturi bodljikave žice.

Artiljerija postepeno prenosi vatru po dubini. Još jedan skok, i eto nas u neprijateljevim rovovima. Gazimo leševe. Evo i prvih zarobljenika, njih dvadesetak.

U naletu zauzimamo drugu i treću liniju rovova. Zarobljenika je sve više. Na ratni plijen ne obraćamo pažnju. Hitamo ispunjeni samo jednom težnjom - prodrijeti što dalje. Jer ovo nije bila borba za čuku, za selo, ili poboljšanje položaja, već posljednji udar neprijatelju. Koji kilometar naprijed čitav bataljon ustaša, pritiješnjen između bataljona 1. proleterske i desanta, razbijen je. Mnoge ustaše su bezglavo poskakale u Dunav.

»Po svaku cijenu izbiti do Sotina«, tako je glasilo naređenje za taj dan. Mi smo Sotin zajedno sa 5. brigadom 21. divizije oslobodili u 14 časova. Pred nama je Vukovar deset kilometara daleko. Njega oslobađamo iz pokreta i bez zaustavljanja gonimo razbijenog neprijatelja. Tek u oslobođenom Borovu zastali smo na kraći odmor.

Za jedan dan bataljon je napredovao više od četrdeset kilometara. Zarobljeni neprijateljevi vojnici bili su više nego iznenađeni. Kao da su se pitali: da li je moguće da smo već tu! Vjerovali su da se front nalazi desetak kilometara daleko od njihovih položaja.

Eto, tako smo nastupali, čas napadajući neprijatelja frontalno, čas bočno, čas mu smjelo zalazili za leđa.

Drago Milutinović

Zarobljeni nemački vojnici učestvuju u popravljanju razrušenog puta pored reke Ilave u Slavoniji, april 1945. godine.

Nemačke zastave (levo) zaplenjene posle proboja sremskog fronta, april 1945.

Borci Izviđačke čete na osmatračnici (dole) pred napad na Pleternicu 20. aprila 1945. godine.

Narod i borci (dole, levo) popravljaju razorene saobraćajnice na putu ka Novskoj, kako bi Brigada mogla dalje da napreduje; april 1945. godine. Jedinice Prve proleterske u Slavoniji (dole).

Štab I proletbrig.
24-IV-1945 g.
Položaj

Štabu I prolet. divizije. —

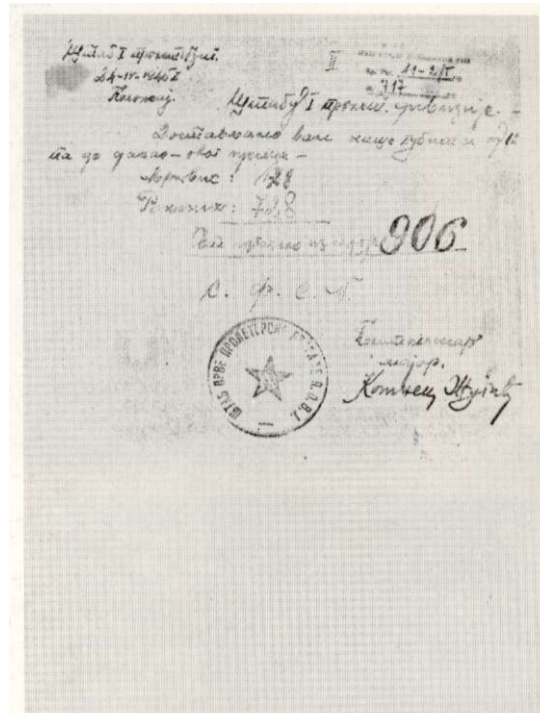
Dostavljamo vam naše gubitke od 12 pa do danas — ovog mjeseca. —

Mrtvih:	178
Ranjenih:	728
Svega izbačeno iz stroja	906

S. F. S. N.

MP

Politkomesar
major
Komnen Žugić

Nasta opet večer, ali za akciju nema rasporeda. Kasno u noć - pokret. Moje odeljenje je pridato 2. bataljonu. Idemo u pravcu nemačkih rovova. Komandant Drago Stupar obraća nam se rečima: »Sad ćemo im pokazati«, i dalje objašnjava kako mineri da mu pomognu. Došavši na određeno mesto, zauzeli smo zaklone. Artiljerija od Iloka besomučno bje. Pogoci neobično tačni — pravo u nemačke rovove. Vidimo vojnike kako iskaču i beže. Njihov jedan bunker djeluje i ne da nam da trepnemo, ali ipak mrtvim uglom puzimo i pucamo. U bunkeru samo jedan Nemač, u džemperu i bez oružja. Na opšte iznenađenje izlazi iz bunkera i beži. Naše desno i levo krilo već su bili prešli rovove. Prelazimo i mi rovove i jurimo za neprijateljem.

Dobili smo zadatak da pročistimo put od mina ispred naših jedinica sve do Vukovara. Brzo smo radili. Do uveče, obeležavajući put bez mina, stigli smo u Vuko-

Na slikama (gore): u oslobođenoj Pleternici 20. aprila 1945. godine: Vasilije Vujsić, Radonja Delević, Ivan Krilić, Aleksa Nenadić, Branko Vujsić, Vujadin Lazović, Jovan Tomović, Vojin Radulović i Pajo Jovanović, borci Prvog bataljona na seoskom trgu. Borci Drugog bataljona u Lipiku (dole).

var. Tu je nastalo pravo veselje. Rasporedili smo se po dvorištima i uz pesmu dočekali jutro. Neki su i spavali.

U Vukovaru smo, pored veselih, našli i nevesele ljude. U početku nismo shvatili otkud to. U kući jednog čiče veselili smo se do duboko u noć, a on je celo vreme bio zamišljen i ćutljiv. Poverio nam se da ima i sinove, odrasle ljude, koje je bio sakrio. Kad je video kakvi smo mi ljudi, pustio je da se i oni pomešaju s nama.

Drugačije raspoloženje bilo je u Borovu. Za nekoliko časova meštani su nas prosto razgrabili - svaki je odveo po jednoga, dvojicu ili više boraca svojoj kući. Drugu Simanu i meni jedna starica ustupila je svoju spavaću sobu i ponudila nas jelom i pićem. Rekla je da samo kažemo kada da nas probudi. Zaista, u određeno vreme probudila nas je kao da smo u svojoj kući, polako i nežno.

Tića Mitrović

Borci Prvog bataljona Ivo Defrančeski, Vujo Lazović i Pajo Jovanović prelaze most u blizini Pleternice 20. aprila 1945. godine posle proboja sremskog fronta (gore). Brigada u pokretu na domaku Zagreba (dole).

Prvi maj 1945. godine dočekali su borci Brigade i proslavili na položaju u Slavoniji. Brigada je provela četiri dana u rezervi. Posle smotre i priredbe nastavljen je veselje. Sutradan je Brigada uključena u nove borbe sve do konačne pobe. Na slici levo: na prvomajskoj proslavi, kod Đakova recituje Biljana Marinković, borac Brigade.

U svakome oslobođenom mestu na svome pohodu ka Zagrebu borci Trećeg bataljona (dole) nailazili su na srdačan i bratski prijem meštana. Odmarali su se po kućama; maj mesec 1945. godine.

Iznad željezničke pruge uzdiže se crkva i načičkane kuće oko nje. Kojih četiristo metara nalijevo je groblje. To je Vrbovec, važna drumska raskrsnica daleko od Zagreba oko 40 kilometara. Po pričanju mještana neprijatelj je prije duže vremena počeo da ga utvrđuje.

Pada mrak. Naše izvidnice nastupaju i uskoro počinju čarkanja. I i II bataljon određeni su za napad. Čitavu noć vazduh potresaju detonacije granata i naših »Zisovaca« i »Pakovaca«, a jeka mitraljeza ne prestaje. Neprijatelj također tuče bacačima i artiljerijom. Po vatri njegovih automatskih oružja prosuđujemo da je jak. Procjenu njegovih snaga koncentrisanih samo na to uporište ocjenjujemo na oko 2.000 ljudi. Pred zoru naši prelaze sa željezničke pruge u napad i uspijevaju da se dočepaju prvih kuća. Svaka kuća, crkva, pretvorena je u tvrđavu. Vršer se naizmjenično juriši i kontrajuriši. Naši automatičari pomažu napad i uzimaju dva neprijateljska uporišta. Čitav dan borba traje nesmanjenom žestinom, noć takođe. Daleko je još zora. Već treći sat napadamo. Kuća po kuća se osvaja, svako dvorište i grm moraju biti pretureni. U 4 sata mjesto je oslobođeno. Mi smo zagospodarili raskrsnicom. Jedini slobodni put za otkupanje neprijatelju ostao je onaj prema Sv. Ivanu Zelini. Naš III bataljon izbija na čelo i nastavlja gonjenje prema selu Rakovcu. Komandant bataljona, major Mišo Brezak, izdaje naređenja. Prva četa bočno nadirući uspijeva da se neprimijećena dokopa šume i da se prebaci neprijatelju iza leđa. Dat je znak za napad. Sa tri strane jurišamo i nadiremo prema selu.

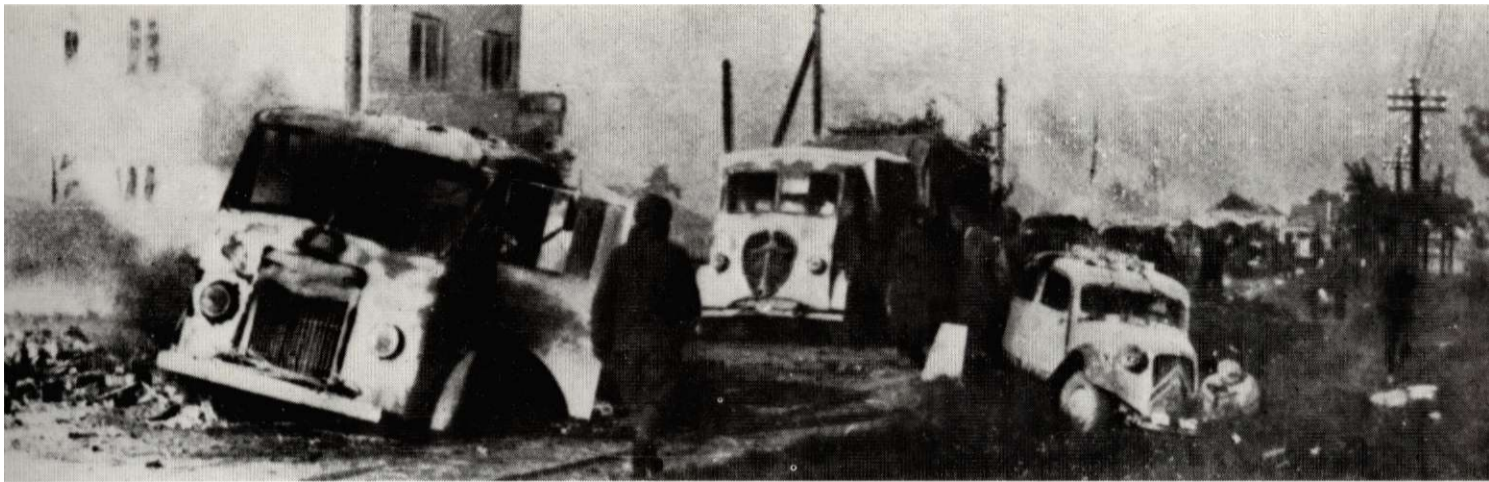

U teškim borbama za Vrbovec i okolinu Zagreba, 5-7. maja 1945. godine, veliki broj nemačkih vojnika i oficira bio je primoran na bezuslovnu predaju.

Odar u cveću: Zora Petrić, referent saniteta Brigade, poginula je dan pre zvaničnog završetka drugoga svetskog rata.

Uništena neprijateljska tehnika i motorizacija (gore) kod Vrbovca, maj 1945. godine.

Ostaci nemačke ratne komore (levo) pred Zagrebom, maj 1945. godine.

Nijemci su se našli opkoljeni. Hvatamo se s njima grlo za grlo. Nemaju nikakve mogućnosti da otkuju.

Borbe se vode po dvorištima i na tavanima kuće. Noć je uveliko. Mi pretražujemo svaki budžak i pronalazimo one koji su se posakrivali. Ulazimo u gostionicu i tamo nalazimo neprijateljske ranjenike; nijesu ih imali kad evakuisati. Po drumu i sokacima municija, konji i kamioni, a naokolo leševi. Još svega 6 kilometara pa smo na cesti Zagreb - Varaždin. Vodimo borbu za Sv. Ivan Zelina. Naš nalet je nagao. Neprijatelj se povlači. I zadnja komunikacija za otkupanje neprijatelju prema Varaždinu i Hrvatskom zagorju je otkupljena. I tu nam pada bogat plijen. Prolaz za Zagreb je slobodan. Naša srca uzdrhtavaju; imamo samo jednu želju, vidjeti Zagreb. Put promiče između brežuljaka; on je sve blaži i niži. Napokon pred nama je ravnica, par kilometara daleko Sesvete, a u daljini tek može se naslutiti da je tamo veliki grad. Horizont je zastrt dimom i mada je sunčan dan, imamo utisak kao da je na zemlju pala magla. To tamo Nijemci u bjekstvu pale magazine. Samo naprijed. Promiču brigade, tenkovi, kola i ljudi asfaltnom cestom. Svi smo u nekom naročitom raspoloženju; ori se pjesma, zastave lepršaju. Dubrava. Pet ki-

Starešine Izindračke čete: Mijo Glavan, Nikola Đurović, Nikola Vujačić, Jozo Vuković, Mijo Vujačić, Miodrag Jurišić i Dragiša Janković, obavještajni oficir Brigade, 8. maj 1945. godine, u okolini Zagreba.

lometara smo daleko od grada. Uz lijevu stranu puta gore kola i kamion. Prolazimo pored njih sve do početka grada. Maksimir, Vlaška pa Ilica. Zastava Prve proleterske brigade se talasa; suha grla se otvaraju, pjesma se ori. Jelenovac u šumi. A u daljini Sljeme. Na položaju smo.

Deveti maj - praznik pobjede - dočekujemo u oslobođenom Zagrebu.

Izviđač – mitraljezac Milenković, »Beograđanin« - trebalo je da napusti svoju četvu i da primi dužnost šofera. Ali on je kratko odgovorio:

– Iznad svega volim svoj mitraljez i neću ga ispuštati iz ruku sve dok se ne okonča rat. Ubeđen sam da više koristim borbi kao mitraljezac nego kao šofer.

U ovim jednostavnim i odlučnim reči-

Neprekidne borbe trajale su od proboja srem-skog fronta, pa do Zagreba i njegovog oslobodjenja. Na slici (gore) 1. četa Trećeg bataljona neposredno po zauzimanju neprijateljskog uporišta Sveti Ivan Zelina kod Zagreba, 8. maj 1945. godine.

ma ogleda se u kojoj je meri ovaj mladi skojevac gajio ljubav prema oružju, prema drugovima, prema borbi i otadžbini. Izviđači su ga voleli zbog njegove iskrenosti i nesebičnosti, a starešine su se ponosile što u svojim redovima imaju ovog disciplinovanog i poletnog omladinca.

— Brigada nema boljeg skojevca od »Beograđanina«! - ne jedanput je rekao delegat Ljuba.

Kada je počela ofanziva Milenković je prevazilazio samog sebe. Koliko li se puta njegov život nalazio u opasnosti, ali on je vazda bio jači od smrti. Izvršiti zadatak — to je bila njegova sveta dužnost. Ali on se nije zadržao samo na tome. U svim akcijama »Beograđanin« je uvek preko postavljenih zadataka unosio svoj samoinicijativni dio, svoj omladinski skojevski doprinos. Besprekorno čist mitraljez, udružen sa visokom svešću ovog hrabrog izviđača, nemilosrdno je ubojito tukao po švabskim zavojevačima. Da, trebalo je videti Milenkovića u borbi, i čovek bi se divio Titovom pokoljenju.

Dan do Pobjede bio je vrlo blizu. Još koliko sutra bi sloboda, toplija od sunca, granula nad napaćenim narodima Jugoslavije. I baš u tim velikim trenucima poginuo je Milenković — »Beograđanin«. Više Stare Kapele, u jurišu na jednu uzvisinu, raznela ga je bacačka granata. Samo je

Treći bataljon je ušao u Zagreb. Borci su dobili kraći predah: Nikola Vujačić, Aco Kostović, Ljubo Vračević i Đorđe »Slavonac« u jednom prigradskom naselju, 9. maj 1945. godine.

kamenjar, na vrhu čuke 245, poprskan njegovom crvenom skojevskom krvlju, označavao cenu za još jedan naš uspeh.

Neka je večna slava hrabrom »Beograđaninu!«

(Iz zbirke ratnih članaka Propagandnog odseka 1 proletarske brigade.)

Štab

Prve proleterske brigade

Broj službeno

8. maja 1945. g.

u 22 časa.

Dostavlja operacijski iz-
veštaj za 6, 7. i 8. maj 1945.

Štabu Prve proleterske divizije

U toku 6. maja o.g. produžena je borba za selo Vrbovec. Vršeno je nekoliko juriša koji su ostali bezuspešni jer je neprijatelj davao veoma žestok otpor. Neprijatelj je takođe vršio kontrajuriše, tako da su neki položaji nekoliko puta prelazili iz ruke u ruku. Noću je naša artiljerija sa velikim uspehom dejstvovala na sve neprijateljske položaje, kako ispred samog sela, tako i u selu, te je time omogućila izvršenje našeg opšteg napada na selo Vrbovec ujutro 7. maja o.g. Napad je potpuno uspeo, te se neprijatelj povukao u pravcu sela Rakovec ostavljajući brojne mrtve i ranjene vojnike, kao i ratni materijal.

Brigada je odmah prešla u gonjenje neprijatelja, te je stigla pred selo Rakovec, gde je neprijatelj uspeo da se zadrži i ponovo preduzme žestok otpor. Tokom 7. maja o.g. borba se nastavila. Noću 7/8. maja o.g., izvršeno je uspešno opkoljavanje sela Rakovec, nakon čega je izvršen opšti juriš, pri čemu je uništena cela neprijateljska grupa u selu, kao i zarobljen mnogobrojni ratni materijal.

8. maja o.g. naša brigada je zauzela selo Sv. Ivan Zelina, ali je u jednom delu sela ostala manja neprijateljska grupa, koja se utvrdila i pruža očajnički otpor. Posle žestoke borbe neprijatelj je odbačen u selo Berislavci, gde se zadržao i produžio sa davanjem otpora.

Za vreme ovih borbi neprijatelj je imao sledeće gubitke: 1.136 mrtvih i oko 140 ranjenih. Naši gubici su bili sledeći: 158 mrtvih, 359 ranjenih i 30 nestalih. Pretpostavlja se da se neki od nestalih nalaze u XIII brigadi.

. Uništen je sledeći neprijateljski materijal:

kamiona	2
protivkolskih topova	2
»Šaraca«	5
teških bacača	2

Zaplenjen je sledeći materijal i ratna sprema:

kamiona	8
automobila	2
motorcikla	25
bicikla	40
protivkolskih topova	11
bacača	2
»Šaraca«	22
pištolja	10
strojnica	49
pušaka	203
razne municije veća količina, velike količine hrane i odeće i sanitetskog materijala.	

Smrt fašizmu - sloboda narodu.

Zam. načelnika Štaba
kapetan

Stanovnici Zagreba pozdravljaju borce Brigade: sanitet Brigade u defileu kroz oslobođeni grad, 9. maj 1945. godine.

Slike iz oslobođenog Zagreba: ulicama je marširala i Prva proleterska brigada; izvršena je veličanstvena smotra svih jedinica koje su se borile na ovom sektoru; detalj defilea oklopnih jedinica; ulicama grada marširale su i jedinice Drugog bataljona (9. maj 1945. godine).

Sprovođenje zarobljenih Nemaca kroz Zagreb, 9. maja 1945. godine.

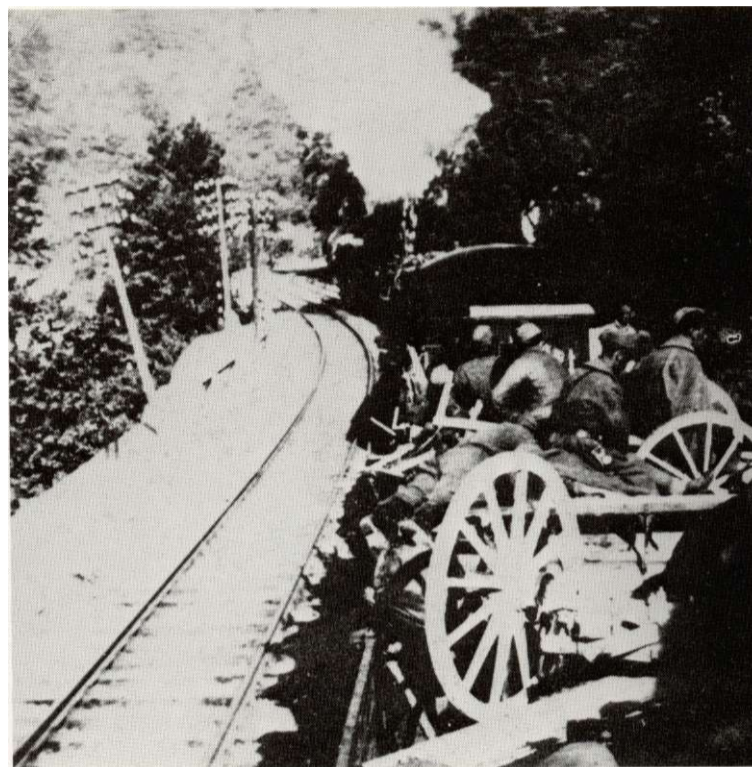

Kraj rata: Savo Burić u razgovoru sa svojim borcima (desno).

Posle napornih borbi pred Zagrebom borci Trećeg bataljona (dole) odmaraju se pred odlazak u pravcu Trsta (9. maj 1945. godine) i čitaju dnevne i ilustrovane listove koji su već redovno i svakodnevno izlazili u oslobođenoj Jugoslaviji.

Prva pozorišna predstava u oslobođenom Zagrebu: u gledalištu borci Prve proleterske divizije (dole), maj 1945. godine.

Prema Trstu: jedinice Prve brigade (gore) prebacivale su se na nove položaje tek uspostavljenim železničkim saobraćajem.

Iz oslobođenog Zagreba Treći bataljon je krenuo na nove zadatke. U mestu Općine (dole) nekoliko kilometara od Trsta, u jednom šumarku, posle višerasovnog marša, jedinica je dobila odmor.

Treća četa Drugog bataljona u predgrađu Trsta 23. maja 1945. godine.

Štab
 Prve proleterske brigade
 Broj službeno
 22. maja 1945. g.

Štabovima bataljona i komandama jedinica

U vezi radiografskog naređenja Generalštaba Jugoslavenske armije

naređujemo:

1/ Do daljeg naređenja sve jedinice će biti pod strogom pripravnošću i borbenom gotovosti. Zvesti najveći red i najstrožu disciplinu. Kontrola po ovome obavezna je za sve starešine svakodnevno i na svima mestima, radi života jedinice.

2/ Sa jedinicama izvoditi obuku prvenstveno u borbi protiv tenkova i u uličnim borbama, zatim obuku u upotrebi i rukovanju pancerafaustima (pesnicama). Sve jedinice u toku današnjeg dana naoružaće se pancerafaustima (pesnicama). Naoružanje će preduzeti brigadni referent za artiljerijsko naoružanje. Isto tako naoružati sa pesnicama kola, motorcikle, automobile i kamione.

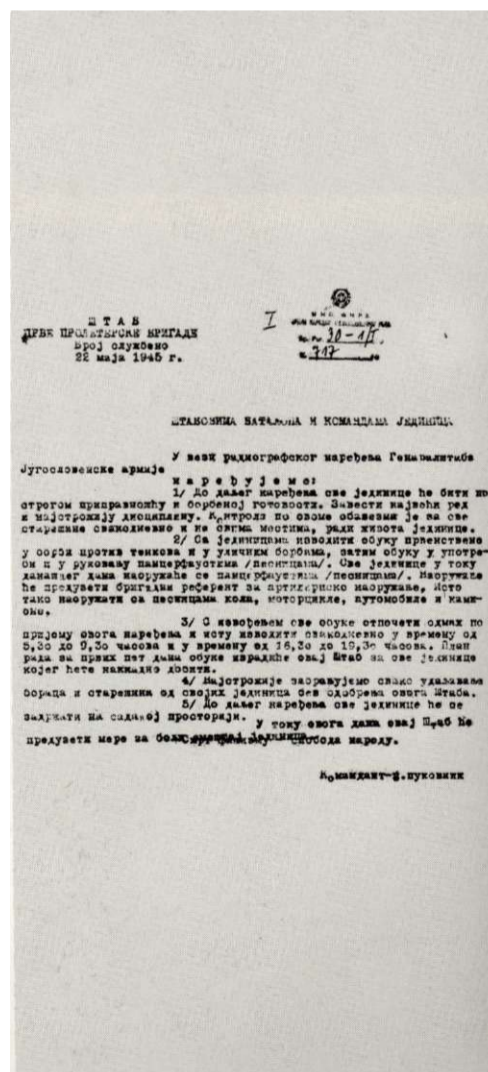
3/ S izvođenjem ove obuke otpočeti odmah po prijemu ovoga naređenja i istu izvoditi svakodnevno u vremenu od 5,30 do 9,30 časova i u vremenu od 16,30 do 19,30 časova. Plan rada za prvih pet dana obuke izradiće ovaj Štab za sve jedinice, kojeg ćete naknadno dobiti.

4/ Najstrože zabranjujemo svako udaljavanje boraca i starešina od svojih jedinica bez odobrenja ovoga Štaba.

5/ Do daljeg naređenja sve jedinice će se zadržati na sadanjoj prostoriji. U toku ovoga dana ovaj Štab će preduzeti mere za bolji smeštaj jedinica.

Smrt fašizmu — sloboda narodu

Komandant-p. pukovnik
 J. Zarić

U prvim posleratnim danima, Brigada je zbog tršćanske krize stavljena pred nove, teške zadatke.

Štab Prve proleterske brigade negde u Slovenačkom primorju, na kraju rata (gore). Prvi vod 1. čete Prvog bataljona kod Herpelja-Kozine u neposrednoj blizini Trsta, maj 1945. godine (desno). Prva proleterska brigada je posle oslobođenja Zagreba produžila prema Trstu i tu je bila stacionirana do 12. juna 1945. godine, kada je u dogovoru sa zapadnim saveznicima kao jedinica Jugoslavenske armije povučena na nove položaje. Na slici (dole) narod Sežane ispraća borce Prvog bataljona 12. juna 1945.

Posle završetka rata Treći bataljon u Sloveniji. Snimak je načinjen u selu Ribnica, gde su borci učestvovali u seči šume.

Proborci Rudarske čete snimljeni na obroncima planine Goč 1945. godine, na jednom od posleratnih sastanaka. Sede (prvi red): Milan Bukvić Cane, Branislav Božović Bane, Proko J. Žigić Prokica, Pavle Jakšić i Božo Kalember. Kleče: Draginja Katić-Čačić i Stanimir Vučković. Stoje: Dušan Orlić, Jovan Vujović Mušmula, Bogdan Popović, Živorad Mihailović Šilja, Petar Gračanin, Miloš Korać, Dušan Karić, Vasiljko Marković i Miloš Đurović Šaban.

Susreti. Susreti. Prepoznavamo se. Ne-
Skad teže, nekad lakše. Godine čine svo-
je. Uzbuđenja, suze, zagrljaji. Savo Perić,
rudar iz Dalmacije, doveo fotografa. Ho-
će da se slika »za uspomenu« – kako
kaže. On mi je prvu udlagu stavio i napra-
vio kad sam bila ranjena. On je prvi po-
neo moja nosila, i dok su mu suze vlažile
krupne crne oči, lagano je gazio pazeći da
me ne trucka i ne povredi. Sad se obukao,
uredio, zavrće u polukrug prema nosu
jake crne brkove, a onda me snažnim
rudarskim rukama obgrli i doviknu foto-
grafu koji čeka: »Sad slikaj!« - pa se još
malo isprsi. Škljocnu aparat. Savo daje
adresu gde i koliko fotografija da mu se
pošalje. A zatim nastavljamo priču i obe-
ćavamo da ćemo se vidati češće. Nećemo
čekati samo proslave.

Vraćamo se. Foča. Voz prepun boraca.
I naš kupe je pun. Peva se. Danas je
dozvoljeno i nešto da se popije, pa se
narod razveselio. Ja sedim sa svoje troje
dece: Ivom, Ivanom i Slavkom. Na klupi
preko puta su Dina Prlja i Danica Kolino-
vić. Malo smo umorne, ali pune divnih
utisaka. Već i to što su njih dve tu pored
mene čini mi radost. I hodnici vagona
puni. Muvaju se i prolaze tamo-amo oni
koji nisu uhvatili sedište. Mi razgovara-
mo, pa često i ne gledamo one koji prola-
ze mimo nas. Odjednom se neko sruči na
mene. Zagrli me i zajeca. Snažne ruke
stežu mi ramena da me polome, a iz zele-
noplavih krupnih očiju liju suze. Hoće
čovjek nešto da progovori, a ne može.
Dina i Danica skočiše, misle pijan čovek,
pa hoće da me spasavaju. U tom trenutku
čovjek progovori:

- Mleka, lonče mleka... Ščit. Nikad
to ne mogu zaboraviti.

Pogledah krupne zelenoplave oči. Da,
Ščit, temperatura koja je sagorevala bole-
sno telo, ruke koje su me žarile i šolja
mleka, koja je ublažila muke i izmamila
osmeh na izmučenom licu. »Dunja!« - i
dug, snažan obostrani zagrljaj. Jedva pro-
govorismo. Dunja Petričković, borac Prve
proleterske brigade, zagledao se u mene i
bez daha u jednom trenu izgovori: - Šta je
sa malom Dolores, je li ostala živa? – i
prelazi pogledom preko moje dece, tražeći
je. Pričam mu:

»U četvrtoj ofanzivi ostala mi je baš u
Šćitu, pored samog manastira. Mala hum-
ka ostala je pored artiljeraca samo godinu
dana kasnije. Ostala je da je oni večno
čuvaju... A meni je, Dunja, ostao njen
pogled koji me prati, i sećanje na plave
svilene kovrdžice koje i danas ponekad u
snu milujem...«

Dolazimo u Beograd. Dunja roditeljski
srdačno i brižljivo prihvata Ivu, Ivana i
Slavka. Grli ih i miluje. Jedva se rasta-

le mo -

Dr Saša Božović